OBSERVAȚII ASUPRA UNOR TERMENI MEDICALI POPULARI DE ORIGINE LATINĂ ŞI SLAVĂ

Observations on Some Regional Medical Terms of Latin and Slavic Origin

Maria-Laura RUS[1]

Abstract

We focused in this paper upon some terms that belong to the domain of medical linguistics, showing their etymology and underlining the importance of the Latin element and the Slavic one in the regional medical Romanian vocabulary. These terms also prove their relevance by participating in the construction of some syntagms or expressions used in this domain.

Keywords: medical linguistics, Latin element, Slavic element, phonetic phenomenon, etymon.

Lexicul românesc de medicină lingvistică se împarte în două compartimente, unul care vizează acele fapte de limbă moştenite (din latină şi din lexicul autohton) şi altul care cuprinde noţiunile provenite din limbile cu care limba română a intrat în contact de-a lungul timpului[2]. Într-un articol din anul precedent ne-am ocupat de anumite noţiuni moştenite din latină, urmând ca acum să continuăm acele observaţii şi să le completăm cu altele vizând termenii împrumutaţi din alte limbi, în cazul de faţă din slavă.

În ceea ce priveşte lexicul medical popular moştenit, limba română păstrează o serie de termeni care au acelaşi semantism etimologic cu cel din latină sau, în orice caz, foarte apropiat de acesta. Vorbim, astfel, despre termeni din diverse clase lexico-gramaticale (cu precădere substantive şi verbe), de tipul „beşică/băşică" (umflătură) din lat. „vesica" (cu acelaşi sens); „ceaţă" (boală de ochi) din lat. „caecia" (orbire); „frig" (frison) din lat. „frigus" (sens identic); „a frânge" („a fractura un os; a fractura un membru al corpului"[3]) din lat. „frango, -ere" (a fractura); „a junghia"[4] (a provoca sau a simți dureri acute, în special în zona pieptului, a inimii) din lat. „jugulare" (a înjunghia); „pecingine" (eczemă) din lat. „petigo, -inem" (erupţie cutanată); „puroi" (coptură, materie) din lat. „puronium" (acelaşi sens); „râie" (scabie) din lat. „aranea" (maladie a pielii); „a turba" (a se îmbolnăvi de turbare) din lat. „turbare" (a se tulbura, a-şi pierde minţile); „urcior" (mic furuncul care apare la rădăcina genelor) din lat. „hordeolus" (sens identic); „a voma" (a vărsa) din lat. „vomere" (sens identic). O parte din aceşti termeni se regăsesc şi în celelalte dialecte ale limbii române, cu precădere în aromână.

Datorită faptului că o parte dintre aceşti termeni medicali populari au etimoane latineşti, la care se constată diverse probleme de ordin fonetic sau semantic, lingviştii au

[1] Assistant Professor, PhD, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureș.

[2] Aceste situaţii au fost prezentate şi într-o lucrare anterioară, în *Studia Universitatis Petru Maior. Philologia*, nr. 19, 2015. În fapt, articolul de faţă continuă articolul precedent intitulat *Consideraţii asupra unor termeni medicali moşteniţi din latină* din revista menţionată.

[3] Cf. DEX.

[4] Ipoteza Candrea-Densusianu susţinea că termenul moştenit în română se explică printr-o încrucişare cu „jungere" (a alătura), ceea ce a fost demonstrat ca mai puţin probabil.

BDD-A25189 © 2016 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:39:06 UTC)

propus un al doilea etimon. În felul acesta, este posibil ca în cazul mai multor termeni latineşti propuşi ca etimon pentru termeni româneşti să se fi produs, în timp, o contaminare[5]. O astfel de situaţie este regăsită, spre exemplu, în cazul termenului „a vărsa" (cu semnificaţiile „a se revărsa, a inunda" şi „a vomita"), pentru care s-au propus etimoanele latineşti „versare" (a se răsuci, a se întoarce) şi „vexare" (a maltrata, a vătăma). Acelaşi este şi cazul termenului „a (i se) apleca" (a i se face cuiva greaţă de mâncare), pentru care s-au propus, de asemenea, etimoane latineşti diferite, probabil apoi contaminate: „applicare" (a aplica, a fixa de ceva) şi „plicare" (a îndoi, a înfăşura).

Termenii despre care vorbim intră în trei categorii diferite în ceea ce priveşte relaţia lor cu componentele/nivelurile vocabularului limbii române. Unii fac parte din fondul principal lexical, intrând şi în vocabularul reprezentativ al limbii noastre (băşică, vărsa etc.), în timp ce alţii nu au reuşit să intre în vocabularul reprezentativ (ceaţă, a turba). Cea de-a treia categorie cuprinde termeni medicali populari moşteniţi, care nu mai sunt sau nu au intrat nici în fondul principal, nici în vocabularul reprezentativ (pecingine, junghia, zgaibă etc.). În schimb, ei fac parte din vocabularul fundamental al aromânei sau au în mod evident statut de termeni dialectali sau, dimpotrivă, etimoanele lor latineşti stau la baza unor termeni romanici (italieni, spanioli, francezi, catalani, portughezi etc.) care fac parte în aceste limbi din vocabularul fundamental.

Cel de-al doilea compartiment despre care vorbeam în introducere, cel al termenilor medicali de alte origini, este, fără îndoială, destul de vast. Ne vom opri doar la câţiva termeni de origine slavă, urmând ca termenii de origine turcă, maghiară, germană să fie dezvoltaţi într-o lucrare ulterioară.

Încă din secolul al XIX-lea, cercetătorii români (Moses Gaster, I.-A. Candrea ş.a.) au fost interesaţi de terminologia medicală de origine slavă, aceasta întrucât subiectul în sine, similaritatea celor două limbi (în fond influenţa uneia asupra celeilalte) se datorează modalităţii de gândire şi de exprimare comune, regăsite în evoluţia şi structura semantică asemănătoare.

Interesant de observat au fost pentru cercetătorii români diferenţele de ordin fonetic ale împrumuturilor din slava veche. Astfel, s-a remarcat în special caracterul bulgar al fonetismului unor termeni împrumutaţi din această limbă. De exemplu, în privinţa poziţiei accentului, un termen precum adjectivul „bolnav", având etimon bulgar, a circulat vreme îndelungată cu accentul pe prima silabă – „bólnav" (conform unei variante teritoriale a echivalentului din slava veche) –, într-o regiune vastă care cuprinde Transilvania şi Moldova[6]. În schimb, în partea de sud a ţării noastre, a câştigat teren termenul accentuat pe a doua silabă - „bolnáv" –, fapt ce se explică prin alt dialect slav

[5] A se vedea în acest sens şi Marius Sala (coord.), *Vocabularul reprezentativ al limbilor romanice*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1988.

[6] De altfel, termenul accentuat pe prima silabă este frecvent şi azi, dialectal, în această zonă, în special la vorbitorii de etnie maghiară, motiv pentru care am şi ales să ne oprim la acest exemplu, care nu este unul popular. Dincolo de cele două dublete accentologice, atlasele lingvistice româneşti înregistrează şi alte câteva forme ale termenului în cauză, conţinând diferite alternanţe de tip consonantic atât la singular, cât şi la plural, precum şi o formă cu metateză - „bonlav".

BDD-A25189 © 2016 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:39:06 UTC)

prezent în Dacia. Desigur, aşa cum se ştie, normele limbii literare recomandă pronunţia termenului cu accent pe cea de a doua silabă.

Desigur, din vechea slavă am împrumutat şi termeni medicali populari, care se diferenţiază de slavonismele propriu-zise în special prin fenomene de ordin fonetic. O astfel de situaţie semnala G. Mihăilă în studiul său, subliniind păstrarea lui *h* la sfârşitul cuvintelor, alături de termenii populari care au forme cu *f*. De exemplu, termenul slav „naduchu" a fost împrumutat în limba română sub formele „năduh"[7], respectiv „năduf" (semnificând „astm"), cea de a doua fiind utilizată în special în partea de sud a ţării[8]. Ambele forme sunt folosite în paralel cu „năduşeală". Lingvistul menţionat preciza: „dacă împrumuturile vechi slave sunt răspândite pe întreg teritoriul dacoromân, celelalte cuvinte de origine slavă sunt caracteristice pentru câte unul din graiurile limbii române: împrumuturile bulgăreşti de după secolul al XII-lea pentru graiul muntean (cu sudul Transilvaniei şi Banatului şi, în parte, sudul Moldovei), cele sârbocroate – pentru graiul bănăţean (parţial cu vestul Olteniei, sudul Crişanei şi sud-vestul Transilvaniei), iar cele ucrainene pentru graiul moldovean (parţial cu Maramureşul şi nord-estul Transilvaniei)"[9].

Din ucraineană a pătruns în limba română şi ca atare în lexicul medical popular, un termen extrem de cunoscut şi utilizat. Vorbim despre „bubă" („nume generic dat umflăturilor cu caracter purulent ale ţesutului celular de sub piele")[10]. Interesantă este semnificaţia pluralului termenului în cauză, care desemnează generic toate bolile infecţioase care se manifestă prin astfel de erupţii ale pielii (pojar, scarlatină etc.). De asemenea, trebuie subliniată importanţa acestui termen şi datorită faptului că el a generat o serie de expresii sau locuţiuni de o mare expresivitate, precum: „a se sparge buba" (a da totul pe faţă), „a umbla cu cineva ca cu o bubă coaptă" (a menaja pe cineva), „a şti unde-i buba" (a şti care e pricina, cauza) etc.

Din sârbocroată avem foarte puţini termeni medicali populari, iar cei care se păstrează şi astăzi se găsesc, aşa cum era de aşteptat, doar în Banat. Regăsim câţiva dintre aceştia la unii cercetători lingvişti. Astfel, într-un articol al său[11], Maria Purdela Sitaru aminteşte de „brâncă" (boală infecţioasă şi contagioasă datorată unui streptococ, care se manifestă prin inflamarea şi înroşirea unei porţiuni delimitate a pielii, localizată cel mai adesea la faţă şi la membre)[12], „izdat" (colici intestinale), „chiaviţă" (guturai), „ozvrăţi" (a leşina), „pogan" (furuncul), „plescaviţă" (urticarie) ş.a.

Am prezentat în lucrarea de faţă o serie de termeni aparţinând domeniului medicinei lingvistice, arătând etimologia acestora, în vederea sublinierii importanţei elementului latin, respectiv slav în constituirea vocabularului medical popular românesc.

[7] Există şi opinii ale lingviştilor care susţin că forma cu *h* final ar reprezenta, de fapt, o influenţă a limbii sârbocroate, în zone precum Oltenia şi Banat.
[8] G. Mihăilă, *Studii de lexicologie şi istorie a lingvisticii româneşti*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1973, p. 40.
[9] Idem, p. 52.
[10] Sursa: https://dexonline.ro.
[11] *Termeni etnoiatrici de origine sârbocroată în dacoromână (cu privire special la subdialectul bănăţean)*, în FD, XIII, 1994, p. 87-99.
[12] Sursa: https://dexonline.ro

BDD-A25189 © 2016 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:39:06 UTC)

Aceşti termeni îşi dovedesc relevanţa şi prin participarea la constituirea unor sintagme sau expresii utilizate în acest domeniu.

Bibliografie

Ciorănescu, Alexandru, *Dicţionarul etimologic al limbii române*, Editura Saeculum I.O., Bucureşti, 2007
Cracea, Elena, *Dicţionar român-latin, latin-român*, Editura Steaua Nordului, 2008
Graur, Al., *Limbajul medical între tradiţie şi inovaţie. Medicină lingvistică*, în „Muncitorul sanitar", XXVIII, nr. 36, 4 septembrie, Bucureşti, 1982
Mihăilă, G., *Studii de lexicologie şi istorie a lingvisticii româneşti*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1973
Purdela Sitaru, Maria, *Termini etnoiatrici de origine sârbocroată în dacoromână (cu privire special la subdialectul bănăţean)*, în FD, XIII, 1994, p. 87-99
Sala, Marius (coord.), *Vocabularul reprezentativ al limbilor romanice*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1988

BDD-A25189 © 2016 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:39:06 UTC)